

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 1937/1-XI/2
24.12.2009. године

На основу чл. 211. став 1. алинеја 16. и чл. 256. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је, на својој II редовној седници, одржаној дана 24.12.2009. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: ПОРЕМЕЋАЈ ЛИЧНОСТИ И ПОЛИТОКСИКОМАНИЈА – ИМПЛИКАЦИЈЕ ЗА ПСИХОТЕРАПИЈУ И ПРИМАРНУ ПРЕВЕНЦИЈУ, кандидата мр Жилијет Кривокапић и одобрава усмена одбрана.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Весна Димитријевић

Факултет Филозофски
04/1-2 бр.6/1666
(број захтева)
14.01.2010.
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Веће научних области
друштвено-хуманистичких наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Жилијете (Милован) Кривокапић
(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ Жилијета (Милован) Кривокапић
(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом: _____

Поремећаји личности и политоксикоманија – импликације за психотерапију

и примарну превенцију

Универзитет је дана 20.05.2008. својим актом под бр 612-25/134-8 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила: _____

Поремећаји личности и политоксикоманија – импликације за психотерапију
и примарну превенцију

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата:

Жилијете (Милован) Кривокапић
(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 12.11.2009. одлуком факултета под бр 1685/1-XIII/1 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Јелена Влајковић	ванредни проф.	педагогија	Филозофски ф.
2. др Ивана Спасић	редовни проф.	психологија	Филозофски ф.
3. др Петар Костић	редовни проф.	психологија	Филозофски ф. у
Косовској Митровици			

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 24.12.2009.

Прилог:

- Извештај комисије са предлогом
 - Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја
 - Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.
- NASTAVNO NAUČNOM VEĆU

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Весна Димитријевић

**IZVEŠTAJ KOMISIJE ZA OCENU DOKTORSKE DISERTACIJE ŽILIJETE M. KRIVOKAPIĆ
„POREMEĆAJI LIČNOSTI I POLITOKSIKOMANIJA – IMPLIKACIJE ZA PSIHOTERAPIJU I
PRIMARNU PREVENCIJU“**

U svojoj doktorskoj disertaciji (ukupno 159 stranica teksta, 226 bibliografskih jedinica, prilozi) kandidatkinja istražuje moguće razloge neuspešnosti lečenja i preveniranja bolesti zavisnosti.

U iscrpnom uvodu svoje teze kandidatkinja naglašava da rasprostranjenost upotrebe psihoaktivnih supstanci (PAS) ukazuje na epidemijski karakter ove bolesti. Prema podacima Ujedinjenih nacija danas u svetu ima preko 200 miliona uživalaca psihoaktivnih supstanci. Zavisnici su uglavnom mladi ljudi, između 15 i 30 godina života. Evidentan je i trend politoksikomanije, odnosno multiple upotrebe supstanci.

Bolesti zavisnosti su hronična, recidivantna bolest koja dovodi do promene u strukturi i funkcionisanju nervnog sistema što za posledicu ima izmene u psihičkim funkcijama i ponašanju osobe. I pored velikih napora koje ulaže stručna i šira javnost, rezultati lečenja su nezadovoljavajući kao što su nezadovoljavajući i rezultati u oblasti primarno preventivnih aktivnosti. Epidemiološke studije pokazuju da procenat izlečenih zavisnika ne prelazi cifru od 10%. Ovako nizak procenat efikasnosti lečenja ukazuje da problem još uvek nema jedinstven, kompleksan i obuhvatan tretman. Poslednjih godina razlozi za ovako skromne rezultate u oblasti lečenja i prevencije nalaze se u pretpostavci da se u osnovi problema zavisnosti nalazi multipla patologija, odnosno komorbiditet između poremećaja ličnosti i bolesti zavisnosti. U daljem tekstu svoje teze kandidatkinja ovu pretpostavku razmatra iz teorijske i istraživačke perspektive.

U teorijskom delu teze kandidatkinja iscrpno razmatra poremećaje ličnosti (istorijski pregled razvoja koncepta poremećaja ličnosti, etiologija poremećaja ličnosti, definicija i dijagnoza, klasifikacija i psihoterapija poremećaja ličnosti) i bolesti zavisnosti (istorijat, definicija i dijagnoza, klasifikacija psihoaktivnih supstanci, epidemiologija, etiologija, lečenje).

Poremećaji ličnosti (PL) su duboko ukorenjeni i trajni obrasci ponašanja, koji se manifestuju u širokom spektru odnosa prema sebi i okolini i koji dovode do značajnih poremećaja u socijalnom i profesionalnom funkcionisanju ili do subjektivnih problema.

Zajedničke karakteristike grupe PL su: 1. Nefleksibilno, maladaptivno ponašanje koje značajno odstupa od očekivanog ponašanja u datoj kulturnoj sredini, 2. Ovo ponašanje je dugotrajno i proteže se kroz ceo život, 3. Problemi se najčešće javljaju u radnom i socijalnom funkcionisanju, kao i u drugim oblastima svakodnevnog življenja, 4. Nivo funkcionisanja najbolje određuje zrelost mehanizama odbrane, 5. Psihodinamika poremećaja ličnosti je ranije često definisana tzv. psihopatskim trijasom: a) nemogućnost podnošenja unutrašnje tenzije, b) slabost Ego i c) dominantan princip zadovoljstva, 6. Anksioznost se ne javlja kao osnovna karakteristika, sem kada su prisutni spoljni stresovi, 7. Osobe sa PL nemaju uvid u svoje stanje i probleme i za svoje teškoće uglavnom krive druge, 8. Osobe sa dijagnozom PL pokazuju veoma slabu kontrolu u stresnim situacijama zbog slabih Ego odbrana. Frustraciona tolerancija im je niska.

Poremećaji ličnosti nisu bolest u užem medicinskom smislu, već oni predstavljaju "hroničnu maladaptaciju" u svakodnevnom životu.

U okviru klasifikacionih sistema MKB 10 i DSM IV razlikuju se sledeći poremećaji ličnosti:

- Paranoidni poremećaj ličnosti
- Shizoidni poremećaj ličnosti
- Antisocijalni - Disocijalni poremećaj ličnosti
- Granični poremećaj ličnosti - Emocionalno nestabilni poremećaj ličnosti (impulsivni i granični tip)
- Histrionični poremećaj ličnosti
- Anankastični – Opsesivno-kompulzivni poremećaj ličnosti
- Anksiozni - Izbegavajući poremećaj ličnosti
- Zavisni poremećaj ličnosti
- Narcistički poremećaj ličnosti
- Shizotipalni poremećaj ličnosti
- Poremećaj ličnosti, neodređen - Drugi specifični poremećaji ličnosti i Mešoviti poremećaj ličnosti
- Pasivno-agresivni poremećaj ličnosti
- Depresivni poremećaj ličnosti

O svim ovim poremećajima ličnosti kandidatkinja iscrpno govori u prvom poglavlju teorijskog dela rada. Drugi deo teorijskog dela rada kandidatkinja posvećuje bolestima zavisnosti. Epidemiološki podaci

govore da danas u svetu preko 200 miliona ljudi koristi PAS i to 13,5% mladih koristi marihuanu, 7,7% inhalanse, 2,6% ekstazi, 1,9% kokain i 1,0% heroin.

U Srbiji ne postoji Centar za epidemiološke studije i pouzdanih podataka nema. Pretpostavlja se da ima preko 30 000 hiljada heroinomana, u Beogradu od 5000 do 15000. Zvanični podaci za Beograd koje prikuplja Gradski zavod za zdravstvenu zaštitu ukazuju na stalni trend porasta zloupotrebe PAS među mladima. Stopa incidence je za desetak godina skoro udvostručena, sa 16,8 u 1993. god. je porasla na 31,9 u 2003. godini, a prevalenca je sa 45 u 1993. god. porasla na 216,5 u 2003. godini (na svakih 100 000 stanovnika).

Što se tiče klasifikacije PAS, postoje različiti kriterijumi podele. Osnovna podela zasnovana je na dejstvu supstanci na centralni nervni sistem. Tako se razlikuju 1. depresori (snižavaju nivo funkcionisanja), 2. stimulansi (povećavaju i ubrzavaju funkcionisanje), 3. halucinogeni (menjaju način i strukturu funkcionisanja) i 4. mešoviti (kombinacija dejstava kod kanabisa, ekstazija i dr.). U tekstu teze kandidatkinja detaljno opisuje dejstvo ovih PAS. Posebnu pažnju ona poklanja razmatranju odnosa ličnosti i zavisnosti. Danas preovladava stav da je glavni etiološki faktor u nastanku zavisnosti od supstanci poremećaj u strukturi ličnosti (genetske i/ili stečene dispozicije). Neke osobe probaju supstance i postanu zavisnici, a druge iz istog okruženja probaju i prestanu ili uopšte ne žele da probaju drogu. Klinička istraživanja pokazuju da preko 60% lečenih zavisnika ima izrazite devijacije u strukturi ličnosti. U proučavanju ličnosti posmatraju se važni aspekti njene organizacije, strukturacije, funkcionisanje, zrelost i usklađenost: na nivou kognicije, afektiviteta, kontrole impulsa, regulacije anksioznosti i samopoštovanja, objektnih relacija, mehanizama odbrane i sintetičkih funkcija ega. Najčešće se ne govori o određenoj strukturi ličnosti zavisnika, već o crtama ličnosti, faktorima dispozicije i tipičnim situacijama koje se sreću u anamnezi zavisnika.

Posebno poglavlje kandidatkinja posvećuje problemu adolescentne narkomanije. Važnost izdvajanja ove oblasti proizilazi iz studija koje pokazuju da je uzimanje psihoaktivnih supstanci od strane mladih u stalnom porastu i da se prva iskustva stižu upravo u periodu adolescencije (od 15 do 18 godine). Statistike potvrđuju da korišćenje droga u adolescenciji predviđa upotrebu i u odraslom dobu.

Pitanju komorbiditeta i dualnih dijagnoza kandidatkinja posvećuje posebno poglavlje i razmatra komorbiditet između bolesti zavisnosti i poremećaja ličnosti. Pojava komorbiditeta se javlja kada se dva poremećaja ili bolesti pojavljuju kod iste osobe, istovremeno ili jedna za drugom. Komorbiditet podrazumeva interakciju između bolesti koja utiče na tok i njihovu prognozu. Određeni psihički poremećaji su faktori rizika za pojavu zloupotrebe supstanci i obrnuto. Oko 70% osoba koje uzimaju psihoaktivne supstance imaju psihičke smetnje koje su izražene u takvom stepenu da se može postaviti dijagnoza nekog drugog psihijatrijskog poremećaja. Komorbiditet bolesti zavisnosti i poremećaja ličnosti povezan je sa većim stepenom neprihvatanja ili prekida tretmana, nefleksibilnim mehanizmima prevladavanja, otporom prema promeni, teškoćama u interpersonalnim relacijama i impulsivnošću. Podaci pokazuju da je prisustvo poremećaja ličnosti u značajnoj vezi sa uspehom tretmana bolesti zavisnosti i verovatnoćom recidiva.

U istraživačkom delu rada kandidatkinja određuje predmet svog istraživanja kao utvrđivanje komorbiditeta poremećaja ličnosti i zavisnosti od psihoaktivnih supstanci smatrajući da tretman zavisnika bez uvažavanja komorbiditeta i istovremenog tretiranja poremećaja ličnosti znatno umanjuje uspešnost lečenja.

Osnovni ciljevi istraživanja podeljeni su u dve grupe ili etape: 1. Istraživanje stepena prisustva poremećaja ličnosti među populacijom zavisnika od psihoaktivnih supstanci i dodatno utvrđivanje distribucije subtipova poremećaja u istoj grupi. 2. Sticanje uvida u etiološke faktore bolesti zavisnosti kao i podataka značajnih za psihoterapiju i preventivne aktivnosti u oblasti bolesti zavisnosti.

Postavljene su dve osnovne grupe hipoteza: 1. Postoji značajna povezanost između poremećaja ličnosti i bolesti zavisnosti i 2. Postoji specifična povezanost između određenih subtipova poremećaja ličnosti i bolesti zavisnosti.

Uzorak su činila 102 ispitanika, zavisnika od psihoaktivnih supstanci (F 10-F 19) lečenih u Zavodu za bolesti zavisnosti u Beogradu i privatnoj psihijatrijskoj ustanovi u Beogradu, specijalizovanoj za ove bolesti, u toku 2007. - 2008. godine.

Što se tiče varijabli one su određene kao:

- Varijabla 1 - Zavisnost od psihoaktivnih supstanci. Indikatori varijable su 6 kriterijuma u MKB 10 za dijagnozu: Mentalni poremećaj i poremećaj ponašanja zbog upotrebe psihoaktivnih supstanci.
- Varijabla 2 - Poremećaji ličnosti. Indikatori varijable su kriterijumi u DSM IV (i MKB 10) za dijagnozu: Specifični poremećaji ličnosti i Poremećaji ličnosti i ponašanja odraslih.
- Kontrolne varijable predstavljaju sva pitanja iz Pompidu upitnika koja uključuju podatke o: lečenju (4), polu (1), uzrastu (1), uslovima života (6), obrazovanju (1), upotrebi supstance (13), problemima sa zakonom (4), porodici (2), primarnoj porodici (5), odnosima u porodici i vaspitnim modelima (6), odrastanju (16) i razlozima uzimanja (1).

U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti:

- Pompidou upitnik – osnovni podaci o zavisnicima u programu lečenja, Centar G. Pompidou, Veće Evrope, Pariz, 2000,
- FML- Faktorski model ličnosti (Kostić, P.B., prema Digman, J., Costa P. T., & McCrae R.R., Cloninger C.R, Švrakić D.M., & Przybeck T.R.), 2007 i
- Structured Clinical Interview for DSM-IV Axis II Personality Disorders (SCID-II), Michael B. First, M.D., Miriam Gibbon, M.S.W., Robert L. Spitzer, M.D., and Janet B. W. Williams, D.S.W., Washington, DC, American Psychiatric Press, 1997.

U okviru statističke obrade podataka korišćeni su sledeći postupci: deskriptivna statistika (AS, SD, frekvence, procenti), statistika zaključivanja (t-test, F test i HI kvadrat test), linearna korelaciona analiza i kanonička diskriminaciona analiza.

Analiza rezultata pokazala je sledeće:

Na pitanje da li ima poremećaja ličnosti u grupi zavisnika (prvi cilj rada) moguće je dati potvrđan odgovor. Rezultati ukazuju da 85% zavisnika ispunjava kriterijume za prisustvo nekog od podtipova poremećaja ličnosti. Distribucija najzastupljenijih poremećaja je sledeća: Granični (34%), Narcistički (31%), Disocijalni (23%) i Opsesivno-kompulzivni (14%). Tipovi poremećaja ličnosti kod kojih je registrovano značajno povećanje kod zavisnika u odnosu na opštu populaciju su: Opsesivno-kompulzivni, Depresivni, Shizoidni, Narcistički, Granični i Antisocijalni.

Na osnovu odgovora sa Pompidu upitnika i rezultata na FML testa dobijen je i profil zavisnika.

Zavisnici iz uzorka pokazuju opštu vulnerabilnost i teškoće u adaptaciji na stresne situacije. Skloni su negativnim afektima i preplavljeni snažnim emocijama. Često doživljavaju bespomoćnost, tugu i krivicu. Zbog loše kontrole afekta reaguju impulsivno i agresivno, odnosno pokazuju nisku frustracionu toleranciju i sklonost ka destabilizaciji. Karakteriše ih jaka potreba za stimulacijom. Ona ih usmerava ka različitim objektima, novinama, uzbudljivim sadržajima i nepoznatim iskustvima i posledično do eksperimenta sa supstancama. Zavisnici su nagli, nepromišljeni i ekstravagantni. Kada nema dovoljno stimulacije postaju razdražljivi, preplavljeni prazninom i dosadom. Njihovim intrapsihičkim sadržajima dominiraju briga i pesimizam, niska samodisciplina i dezorganizovani set impulsa i osećanja. Pokazuju neodlučnost, ambivalentnost i neodgovornost što izaziva osećanja inferiornosti i neadekvatnosti. Kada pokazuju ambicioznost, njihove procene sopstvenih mogućnosti najčešće su nerealne i neadekvatne, zato propuste u životu vezuju za druge i faktore koji dolaze iz socijalnog okruženja.

Doživljaj identiteta je nejasan i nestabilan. Osećanje subjektivne dobrobiti i aktivno traganje za smislom sopstvenog života su vrednosti koje su značajno smanjene. Oni imponuju kao nesrećne osobe, nezadovoljne svojim životom i postignućima. Prema drugima pokazuju nezavisan i rezervisan stav. Socijalna prilagodljivost je slaba. Njihovi pokretači ne dolaze iz socijalne sfere, ne privlače ih razmene u grupi i društvena moć. Više cene svoju nezavisnost i ne dele lako emocije sa drugim ljudima. Ravnodušni su prema uspesima i ambicijama drugih, pokazuju otuđenost i loše razumevanje znakova i pravila socijalne sredine. Nemaju senzibilitet za tuđe želje i planove, isključivo razmišljaju o zadovoljenju svojih potreba. Imponuju kao neodlučni, nesigurni i skloni su odustajanju od poslova. Efikasnost, sposobnost definisanja planova i ciljeva, istrajnost u izvršavanju obaveza, ulaganje napora za dugoročan rad i dobit, disciplina i samokontrola su osobine kompromitovane kod zavisnika. Kapaciteti za organizaciju i planiranje su mali, hedonistički su nastrojeni, bez obaveza i dužnosti. Svoje poslove "počinju" u imaginaciji i tamo ih završavaju. Lenji su, nezainteresovani za ozbiljan rad, površni i manipulativni. Profesionalno angažovanje karakteriše: niska odgovornost, manjak preduzimljivosti, neefikasnost i loša prilagođenost.

U skladu sa procenom postojanja poremećaja ličnosti u ovoj grupi (85%) kandidatkinja ocenjuje da dobijeni profil govori u prilog maladaptivnih obrazaca u svim sferama funkcionisanja i da ispunjava većinu kriterijuma za dijagnozu poremećaja ličnosti.

Drugi cilj rada određen je kao bolje, sveobuhvatnije razumevanje etiologije zavisnosti i implementacija rezultata u terapijski i preventivni rad. Na osnovu dobijenih rezultata kandidatkinja smatra da bi preventivne aktivnosti koje bi uvažile razvojne teškoće pojedinaca ili posebno rizične ličnosti/grupe koji su vulnerabilniji na zavisničko ponašanje imale više uspeha u preveniranju ovog poremećaja. To naravno ne isključuje širu senzibilizaciju društva za problem bolesti zavisnosti i motivaciju svih struktura da nađu adekvatna rešenja za borbu sa ovom bolešću.

Što se lečenja tiče, uvažavanje komorbiditeta bolesti zavisnosti i poremećaja ličnosti, otvara mogućnost novih pristupa lečenju. Kandidatkinja predlaže integrisan tretman koji definiše kao kompleksan skup intervencija koje se primenjuju i za bolesti zavisnosti i za poremećaje ličnosti. Tretman uključuje: integraciju, sveobuhvatno razumevanje, asertivnost, smanjenje negativnih posledica, dugoročno pristupanje tretmanu, lečenje bazirano na motivaciji i korišćenje raznovrsnih psihoterapijskih modaliteta.

Doktorska disertacija Žilijete M. Krivokapić "Poremećaji ličnosti i politoksikomanija – implikacije za psihoterapiju i primarnu prevenciju" predstavlja jednu savremenu, teorijski dobro utemeljenu i istraživački precizno realizovanu studiju o problemu zavisnosti, problemu koji danas ima epidemijski karakter. Kao psiholog praktičar, specijalizovana za rad sa bolestima zavisnosti, Ž. Krivokapić je umela u svojoj tezi da postavi neka suštinska pitanja i da strljivo i sistematski traga za odgovorima. Na taj način dobijena je studija koja baca novo svetlo na problem lečenja zavisnika i prevenciju bolesti zavisnosti koja može da predstavlja putokaz za dalji rad onim stručnjacima koji se bave ovim problemima.

Zbog toga Komisija u sastavu Prof. dr Jelena Vlajković, mentor, Prof. dr Marija Mitić i Prof. dr Petar Kostić sa Filozofskog fakulteta u Kosovskoj Mitrovici predlaže Nastavno-naučnom veću da prihvati ovaj izveštaj i omogući kandidatkinji javnu odbranu ovog rada.

15.oktobar 2009.

Prof. dr Jelena Vlajković

Prof. dr Marija Mitić

Prof. dr Petar Kostić